

## Tágabb értelem – XVI. Benedek pápa tanítása a gazdaságról

A fenti című előadás 2022. május 27-én hangzott el a Nemzeti Közszerológiai Egyetemen, a *Keresztények a pluralista demokráciában: 95 éves Joseph Ratzinger* című konferencián.

XVI. Benedek pápáról sokat hallunk teológiai, filozófiai tanításai miatt, de kevesebb szó esik arról, hogy ő a közgazdaságtanban is jártas, gazdasági tanítása hatást fejt ki számos közgazdászra, gyakorló gazdasági szakemberre is.

A jelen tanulmány címe a „Tágabb értelem” kifejezést viseli, amelyet XVI. Benedek pápa a *Caritas in veritate* kezdetű enciklikájában fejt ki részletesen, mint egy olyan alapelve, amely mind a gazdaságra, mind más szaktudományra alkalmazható. Tulajdonképpen a helyüket határozza meg a természetes léteendőben, a gondolkodás által meghatározott világegyetemben.

A pápa azt vallja, hogy egy szaktudomány, így a közgazdaságtan is akkor van a helyén, akkor tekinthetjük egésznek, holisztikusnak, ha vizsgáljuk az emberképét és a célját is. Ezeket a tényezőket legjobban a teológia és a filozófia tudománya segítségével lehet mélységében körüljárni, így a közgazdaság-tudomány is akkor lesz egész, teljes, ha – az embert tekintve lényegének – teológiai és filozófiai kérdésekkel is foglalkozik az ember vonatkozásában.

Az ember előtérbe helyezése azt jelenti, hogy az értelem, az erkölcsi rend megelőzi a szűk értelemben vett gazdasági tényezőket, amelyek a jelenlegi főáramú közgazdaság-tudomány szerint célok a gazdasági életben, mint a profit maximalizálása, a pénz korlátlan felhalmozása; de a benedeki értelmezésben – és más, a pápát megelőző és követő pápák, közgazdászok szerint is – ezek eszközzé válnak egy értékalapú, emberközpontú, erkölcsi cél megvalósítása érdekében.

XVI. Benedek pápa így fogalmazza ezt meg a *Caritas in veritate*-ben:

„Mert a valódi fejlődés kulcsa az értelem, mert az értelem van abban a helyzetben, hogy képes átgondolni a technikát és felfogni a személy létezésének teljességében rejlő értelmi horizonton az ember cselekedeteinek mélységesen

<sup>1</sup> Egyetemi adjunktus, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Morálteológiai Tanszék.

emberi jelentését. Ha az ember egy műhold vagy egy távirányított elektromos impulzus közbejöttével tevékenykedik, cselekvése akkor is emberi marad, mert felelős szabadságának megnyilvánulása. A technika nagyon vonzó hatást gyakorol az emberre, mivel mentesíti fizikai korlátaitól és kitágítja látóhatárát.” De az emberi szabadság valódi értelemben csak akkor ön maga, ha a technika varázslatára olyan döntésekkel válaszol, amelyek erkölcsi felelősségének gyümölcsei. „Ebből adódik az ember technikával kapcsolatos értelmi felelősségre nevelésének sürgős volta.”

Ennek alapján megtaláljuk a közgazdaságtan és a szaktudományok (technika) helyét a dolgok rendjében: ezek az értelem által meghatározva, az erkölcsi rendbe ágyazva, az emberrel a középpontban eszközként szolgálják az emberközpontú, erkölcsi alapú célokat. A *Deus caritas est* kezdetű enciklikában a pápa értekezik a hit és a tudomány viszonyáról is, s a legvégső célnak mind a szaktudományok, mind a közgazdaságtan vonatkozásában a Visio Beatificát jelöli meg, vagyis az Istennel való kapcsolatot mint az embert végső soron kiteljesítő egységet.

XVI. Benedek pápa gazdasági tanítása számos művében nyomon követhető. Az enciklikák mellett pápai üzenetekben, apostoli levelekben érint gazdasági kérdéseket, ilyen írások a következők:

*Enciklikák:*

- Deus caritas est, 2006;
- Spe salvi, 2007;
- Caritas in veritate, 2009.

*Pápai üzenetek a béke világnapjára:*

- Üzenet a béke 41. világnapjára, 2008. január 1.;
- Üzenet a béke 43. világnapjára, 2010. január 1.;
- Üzenet a béke 46. világnapjára, 2012. december 31.

*Apostoli levelek, pápai üzenetek:*

- Témái: a család, a társadalom, a béke, az elvándorlók, a menekültek, a tömegtájékoztatás a gazdasággal kapcsolatban.

XVI. Benedek pápa a *Deus caritas est*ben is utal a „tágabb értelem” elvre, s leszögezi, hogy „[...] építsük be a gazdaság területére is ezt a nézőpontot.” Erre a nézőpontra az alább kifejtett fogalmakkal lehet utalni, amelyek kulcsát képezik a pápa gazdasági tanításának.

*Caritas – agapé.* A szeretet nem idegen a gazdaság területétől sem, ezt képviseli számos mai közgazdász (Luigino Bruni, Stefano Zamagni, Pier Luigi

Porta, Helen Alford, David Lutz stb.), de erre mutat rá a skolasztikus hagyomány is Szent Ágostonban, Aquinói Szent Tamásban gyökerezve. Arisztotelész tanítása az *oikonomiáról* burkoltan magában foglalja a gazdasági élet szereteten és erényeken nyugvó alapját is. A 15–18. századi Itália „civil gazdasága” emblematikus példája a szeretet- és erényalapú gazdaságnak, amelynek alappillérei az erényes emberek, s végső célja az ún. „köz-jóllét”, az emberek boldogsága. Antonio Genovesi, a 18. században élt és alkotott katolikus pap és közgazdász, a Nápolyi Egyetem tanszékvezető tanára, az *Értekezések a kereskedelemről, avagy a polgári gazdaságról* című 1765–69-es könyvében lefektette a civil gazdaság alapelveit és gyakorlatát, amely ma is tanulságos olvasmány azoknak, akik szeretnék megismerni az erkölcsi elveken, erényeken nyugvó gazdaságot, a keresztény, az Egyház társadalmi tanításán alapuló közgazdaságtan előfutárát.

Az Egyház társadalmi tanítása a legfőbb vezérelv XVI. Benedek pápa gazdasági tanításában. Mint pápai elődeinél, az ő tanításán is végighúzódnak a társadalmi tanítás alappillérei, az emberi méltóság, az igazságosság, a szolidaritás, a szubszidiaritás és a közös elvei.

A *Deus caritas est* kezdetű enciklikájában, ugyanúgy, mint szent elődje, II. János Pál pápa, érinti a hit és a tudomány viszonyának kérdését; s ezek alapján kiderül, hogy – amint említettem – mind a szaktudományok, mind a közgazdaságtan végső célja nem is csupán az ember, hanem az ő végső kiteljesedése: az Istennel való kapcsolata. A Visio Beatifica, Isten boldog színe látása a végső célja a gazdaságnak is, mint minden emberi teremtménynek.

Az *ész és a hit* mint a „tágabb értelemre” utaló fogalmak szintén megtalálhatók a pápa gazdasági tanításában, mint a gazdaságot meghatározó, azt átható tényezők. XVI. Benedek pápa a jelen gazdasági helyzet elemzése révén ezekre az elvekre támaszkodva írja körül egy másik gazdasági paradigma szükségességét és lehetségeségét, egy olyan gazdaság vízióját, amely fenntartható és az ember kiteljesedésének, boldogságának szolgálatában áll, s etikai háttérre az erényetika.

A *szabadság és a szubszidiaritás* is kulcsfogalmak a tanításban. A szubszidiaritást világméretben is megrajzolja a *Caritas in veritate*ban, egy központi irányító, a „valódi politikai világtekintély” szolgálatával és az államok szubszidiaritáson nyugvó működésével, amelyben önállóságot élveznek és segítséget kapnak a világtekintélytől, ha szükséges. A szabadság, mint az ember legfőbb attribútuma és istenképűségének jele, szintén hozzátartozik egy felelős gazdasági működéshez.

*Az erkölcs és az ember* kategóriái meghatározói XVI. Benedek pápa közgazdaságtanának, mint említettük, ezen elvekbe illeszkedik bele, merül bele a gazdaság. A gazdaság, mint jobbra az anyagi javakkal foglalkozó szaktudomány, Aquinói Szent Tamás szerint eszköz, a „hasznos javak” körébe tartozó tudományág, s a hasznos javak, vagyis az anyagi javak legfőbb tulajdonsága, hogy eszközök. Eszközök egy erkölcsi cél megvalósításának érdekében. A gazdaság szférája is az eszközök szintjén kell hogy maradjon, szolgálnia kell az erkölcsi szférát, amelynek megvalósítója az ember. XVI. Benedek pápa ilyen – szolgáló – szellemben gondolkodik a gazdaságról, alapozva Aquinói Szent Tamásra s az Egyház társadalmi tanítására.

A pápa a *laikusok szerepéről* is sokat gondolkodik. Őket a gazdasági élet megvalósítóiként vizionálja, azokon az alapokon, amelyeket eddig vázoltunk. Ők a letéteményesei egy keresztény erényetikán alapuló gazdaság létrehozásának. Mind az elméleti, mind a gyakorlati gazdasági életben fontos a szerepük.

A *civil társadalom* fogalma is többször felbukkan a gazdasági tanításban. Ők – a piac és az állam pillérei mellett – a harmadik pólus egy egészséges gazdasági életben, akik megvalósítják a szeretet- és erényalapú gazdaságot, az *ingyenesség*, az *ajándékozás*, a *testvériség és a kölcsönösség* szellemében. Ezek azok a konkrét fogalmak a pápa tanításában, amelyek Antonio Genovesi civil gazdaságról szóló értekezésében is előfordulnak, s kortárs laikus közgazdászok munkáiban is fellelhetők (Stefano Zamagni, Luigino Bruni, Pier Luigi Porta stb.). A nagylelkű, ingyenes adás a cserementális helyett, valamint a mások érdekeit, jóllétét is magában foglaló önérdék a szubjektivista, csak önmagával törődő önérdék helyett, a civil s így a keresztény gazdaság sajátja. A kölcsönösség (reciprocitás) fogalma alapszó a civil közgazdaságban. Azt jelenti, hogy az üzleti partnerek képesek nagylelkűen, ingyenesen egymásnak adni, s ha mindkét részlől létrejön ez az ingyenes, nagylelkű gesztus, létrejön a kölcsönösségi kapcsolat.

Az *emberközpontúság* kifejezés összefoglalja az embert a középpontba állító, alapként és célként látó gazdasági rendet. A kifejezés ma már több közgazdasági irányzatban is előfordul, a Budapesti Corvinus Egyetemen és a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán is tanítják is a KETEG képzés keretében. Érzékelhetően kifejezi a pénz- és profitközpontú gazdaság kontrasztját, egy másik gazdasági paradigmát, ahol nem a pénz az úr, hanem az ember.

A *közjó* fogalma talán a legfontosabb tanítás a pápánál, habár az Egyház társadalmi tanítása kezdettől fogva nagy hangsúlyt helyez rá. Az Alford–Naughton szerzőpáros egyszerűen így fogalmazza meg: „Emberi kiteljesedés mind egyéni,

mind közösségi szinten egyaránt” (ALFORD–NAUGHTON 2005: 55). Ez az arisztotelészi értelemben vett emberi boldogság kifejezése. A gazdaság tehát nem más, mint ennek a boldogságnak, kiteljesedésnek a megvalósítója, s legfőbb célja a közjó létrehozása. Az emberi kiteljesedés több síkon mehet végbe, hozzátartozik az anyagi javakkal való ellátottság is, de immateriális vonatkozásai is vannak. Ezért ha egy állam meg akarja valósítani a közjót, nemcsak a gazdasággal kell törődnie, hanem ugyanolyan hangsúlyt kell fektetnie a kultúra, az oktatás, az egészségügy, a média, a vallásügy stb. szféráira is, mintegy holisztikusan gondolkodva az ember javáról.

Az *emberi fejlődés* fogalma emblémája lehet XVI. Benedek pápa tanításának. Magában foglalja mindazokat a gondolatokat, amelyeket eddig kifejtettünk az emberről.

A *globalizáció, a profit és a piac* olyan szakszavak, amelyek az elemző és iránymutató pápa szótárához tartoznak.

A következőkben a pápai gazdasági tanítás fenti alapelveit idézetekkel támasztjuk alá, mintegy bizonyítva XVI. Benedek pápa gazdasági szakértelmének gazdagságát.

A *Spe salvi* enciklika 2007-ben a következőket írja az emberről, a családról, az erkölcsi rendről:

„[Marx] azt hitte, hogy ha a gazdaság rendben van, minden magától rendbe jön. Tulajdonképpen tévedése a materializmus: az ember ugyanis nemcsak gazdasági tényezők produktuma, és nem üdvözíthető pusztán kívülről, kedvezőbb gazdasági feltételek megteremtésével.”

A pápa a családot a gazdaság alapsejtjének tekintette, az emberi együttélés, kapcsolatok letéteményesének. Így ír a családról, a család és az anyagi javak kapcsolatáról: „A családi békéhez tehát egyrészt szükséges a nyitottság, a természetfeletti értékek öröksége, ugyanakkor fontos az anyagi javak és az emberi kapcsolatok bölcs és körültekintő kezelése is.”

XVI. Benedek pápa gondolatait a világszint, a globális megközelítés is jellemzi. A *Caritas in veritate*ban kifejtett nézetek csírája már itt, a *Spe salví*ban is megtalálható.

„Olyan gazdaságra van szükség, amely világszinten ténylegesen kielégíti a közjó igényeit.”

„Az erkölcsi követelményt is szem előtt kell tartani, ezért a gazdasági szerveződés ne csak a közvetlen haszonszerzés kegyetlen törvényeinek feleljen meg, amelyek olykor embertelennek bizonyulnak.”

Ez az idézet a pápa kritikáját fejezi ki a haszonelvű gazdasággal szemben, a haszonszerzés gazdasági célját úgy, mint számos pápai és laikus társa, tévesnek, korrigálandónak tartja. Az emberközpontúságtól eltérően ez az elv, a haszonmaximalizálás elve, embertelen.

A *Caritas in veritate* enciklika 21. pontjában helyre teszi a haszon, a profit kérdését, s ez a gondolat támaszkodik Arisztotelészre, Aquinói Szent Tamásra, Antonio Genovesire és Szent II. János Pál pápa *Centesimus annus* kezdetű enciklikájára is.

„A profit hasznos dolog, ha mint eszköz arra a célra irányul, ami értelmet ad annak, ahogyan megtermelik és ahogyan felhasználják. Ha azonban a profit kizárólagos céllá válik, ha helytelen módon állítják elő, és ha figyelmen kívül hagyja a közjót, mint végső célt, azzal a veszéllyel jár, hogy lerombolja a gazdaságot és szegénységet okoz” (CV 21. pont).

A *Deus caritas est* kezdetű 2006-os enciklikában Benedek pápa a gazdasági élet vezérmotívumait írja le: az igazságosság, a szubszidiaritás, az Egyház társadalmi tanítása, az ész és a természetjog fontosságát.

„...az igazságosság rendjét kellene megteremteni, amelyben mindenki megkapná a maga részét a világ javából...” (DCE 26. pont).

Ferenc pápa is hasonlóképpen gondolkodik és ír, pl. a *Laudato si'* enciklikájában; ez a gondolat az égbekiáltó igazságtalanságot kívánja helyre tenni, ami a Föld javainak elosztása terén uralkodik korunkban. Az igazságosság erőnyének állami, globális gyakorlásával megszüntethető lenne a nagy fokú szegénység a Földön. Ezt a szubszidiaritás elvének gyakorlásával is el lehetne érni, ahogy Benedek pápa a *Deus caritas est*-ben írja:

„Igaz, hogy az állam alapelvének az igazságosság megvalósításának kell lennie, s hogy az a célja egy igazságos társadalmi rendnek, hogy a szubszidiaritás elvének tiszteletben tartásával mindenki megkapja a maga részét a társadalom javából” (DCE 26. pont).

Az Egyház társadalmi tanításának szükségességét a gazdaság területén az alább benedeki gondolat fejezi ki:

„A mostani nehéz helyzetben, melynek oka épp a gazdaság globalizációja is, az Egyház szociális tanítása alapvető útmutatássá lett, mely az Egyház határain messze túl is mutatja az irányt” (DCE 27. pont).

A további részek azt jelzik, hogy az Egyház szociális tanításának dialogizálnia kell a mai közgazdaságtannal, a gazdaság szereplőivel, meggyőzván őket az emberközpontúság helyességéről mint kivezető útról a jelenlegi válságokból, problémákból.

„Az Egyház szociális tanítása az ésszel és a természetjoggal érvel...” [az ész számára a tisztító erő a hit] (DCE 28. pont).

Itt visszatértünk a „Tágabb értelem” teóriához, az ész elsőbbségéhez és a természetjog relevanciájához mint azokhoz az eszközökhöz, amelyek segítségével a dialógus végbemehet, és egy globális „jó” elérhető. Az Aquinói Szent Tamás nevéhez kötődő természettörvény és az ehhez kapcsolódó természetjog logikája ma is érvényes, vezérelvként működhet a „jó” megvalósulásán.

A *Deus caritas est* 28–29. pontjai továbbfűzik a pápai meglátást az igazságszágról és a szeretetről, s bekapcsolódik a laikusok szerepe is:

„Egy igazságos társadalmi és állami rend fölépítése nem lehet közvetlenül az Egyház feladata.” „A szeretetre – a karitászra – mindig szükségünk lesz...”

„Nem mindent uraló és szabályzó államra van szükségünk, hanem olyan államra, amely a szubszidiaritás elvének megfelelően nagylelkűen elismeri és támogatja a különböző társadalmi erőkből született kezdeményezéseket...”

„(...) a társadalom igazságos rendjéért végzett tevékenység igazában a hívő laikusok közvetlen feladata” [cél: a közjó előmozdítása].

A laikusokkal kapcsolatban a pápa a családhoz fordul a béke 41. világnapjára (2008. január 1.) írt üzenetében a család mint emberi közösség és a gazdaság viszonyának kiemelésével, s leszögezi, hogy lelki, etikai értékek szilárd talajára van szükség, s a családi vagyon szolidáris kezelése a kívánatos, túlzások, pazarlás nélkül.

A béke 43. világnapjára írt 2010. január 1-jei üzenetében, hasonlóan Szent II. János Pál pápához, aki már az 1990-es években felismerte, XVI. Benedek pápa az emberiség legégetőbb és legújabb válságáról ír: az ökológiai válságról, amelyről – hasonlóan II. János Pálhoz – leszögezi, hogy „etikai dolog”. A két pápa egyetért abban, hogy a válság megoldása „erkölcsi szükség – ma is”, s „[a] gazdasági válsághelyzetek is erkölcsi gyökereik”. „Arra is szükség van, hogy a gazdasági tevékenység jobban tiszteletben tartsa a környezetet.” „Minden gazdasági döntés erkölcsi jellegű következményekkel jár.” XVI. Benedek pápa tehát követi elődjének felismerését, s megerősíti azt, felhívva a figyelmet az erkölcsi szféra elsődlegességére.

A következő idézetek arra utalnak, hogy XVI. Benedek pápa a civil gazdaság és az emberközpontú gazdaság elveinek talaján áll, megmutatva a tradíció és a modern kor folytonosságát, a tradíció megtermékenyítő hatását. A civil gazdaság kategóriái, gondolatai gyógyírként hathatnak a válságokkal terhelt mai gazdasági életre.

A *Caritas in veritate* 35–36. pontjai erről tanúskodnak, és forradalmi állításoknak tűnhetnek a főáramú közgazdászok szemében. Nem véletlen, hogy a nagy pénzügyi válság után az arra adott válaszul íródott, 2009-ben.

„A piac (...) nem számolhat csupán önmagával, mivel nincs abban a helyzetben, hogy önmaga teremtsen elő azt, ami túl van a kompetenciáján. Erkölcsei erőit kell mérítenie (...)” (35. pont).

„(...) a piac a maga póré állapotában – nem létezik. Formáját kulturális tényezőktől nyeri, ezek adják meg a piac sajátosságait és irányítják azt (...) A gazdaság és a pénzügy eszközök, amelyeket lehet rosszul használni, ha irányítóit tisztán önző célok ösztönzik.” (36. pont).

A civil gazdaságra való utalást a következő idézetben láthatjuk:

„(...) a kereskedelmi kapcsolatokban az ingyenesség elve és az ajándékozásnak, mint a testvériség kifejeződésének logikája is megtalálhatja a maga helyét a normális gazdasági tevékenység keretében.” (36. pont).

Ezek a kifejezések a civil közgazdászoknál találhatók meg (Genovesi, Zamagni, Bruni stb.), s a következő idézet szó szerint hozza az „emberközpontú” gazdaság fontosságát.

„A válság megoldása egy új emberközpontú szintézist igényel” (CV 21. pont).

A *Caritas in veritate* 34–42. pontjai továbbfűzik a civil gondolatot:

„Az ember ajándékozásra, önmaga meghaladására, nagylelkűsége teremt, így az ingyenesség, adás, szolidaritás, bizalom, emberi kapcsolatok fogalma értelmet nyer a gazdasági tevékenységen belül is” (36. pont).

„A piac tisztán nem létezik, kulturális meghatározottsága van. A piacgazdaság a társadalmi igazságosságot van hivatva megvalósítani, széles körű emberi kapcsolatok útján” (36. pont).

„A piacnak vannak kompetencia határai, nem támaszkodhat csak teljesen önmagára” (35. pont).

XVI. Benedek pápának a piacról szóló eszme-futtatásai éles kritikát jelentenek a főáramú közgazdaságtan hayeki piac-felfogására, amely szerint a piac önálló, vezérlő tényezője a gazdaságnak, az Adam Smith-i „láthatatlan kéz” helyszíne. A piac önálló működése és a láthatatlan kéz hivatott létrehozni a piaci egyensúlyt, ami sokszor felborul a piac rendellenes működése miatt. A benedeki felfogásban a piaci egyensúly akkor jön létre, ha a piaci szereplők erényes, erkölcsös emberek, s gyakorolják az ajándékozás, a kölcsönösség elvét. A kölcsönösségi alapon működő tranzakciók hozzák létre a piaci egyensúlyt.

Tovább folytatva az idézeteket, a pápa lefekteti a legfőbb gazdasági szabályt:

„A gazdasági tevékenység célja a közjó, ez más, mint a pusztán haszonfelhalmozási cél.”

Paradigmaváltásnak lehetünk itt tanúi, az ilyen gazdaság, ahol nem a profit-maximalizálás a legfőbb cél, emberközpontú, s elvezet a fenntartható, boldog emberi élethez.

Az Egyház társadalmi tanításának talaján álló közgazdászok szerint a gazdasági életnek három alappillére van: a piac, az állam és a civil társadalom, amelyek nem mások, mint a kölcsönösség, a szolidaritás és az ingyenesség megvalósítói.

A következő gondolatmenet, amelynek lényege Szent II. János Pál *Centesimus annus* (1991) kezdetű enciklikájában és a *Caritas in veritate*ban (2009) is megtalálható, s Stefano Zamagni egy 2008-as genfi előadásában is szemléltette, jól jelzi ezt.

Ha egy nemzetgazdaság életében csak az állam és a piac játszik szerepet, „jóléti államról” beszélünk. Ha csak a piac és a civil társadalom képezik az alappilléreket, létrejön a „neoliberális” állam, s ha csupán az állam és a civil társadalom áll egymással kapcsolatban, létrejön a „kommunitáriánus” társadalom. Ha viszont az állam, a piac és a civil társadalom együtt van jelen a gazdasági életben, ahol az állam a szükséges redisztribúciót és méltányosságot, a piac az egészséges (piac)gazdasági működést, a civil társadalom az erkölcsi értékeket biztosítja, létrejön az emberközpontú, háromdimenziós gazdaság, amelynek vertikális, felfelé mutató oszlopában megvalósul a három pólus összjátékaként a „testvériség, ingyenesség, ajándékozás”. Így nemcsak egy háromszög, hanem egy kúp szimbolizálja az emberközpontú gazdaság modelljét.<sup>2</sup>

A *globalizáció* XVI. Benedek pápa egyik legjelentősebb témája. Mélységében és szélességében elemzi a jelenséget mint jelenkorunk világgazdaságának legjellemzőbb állapotát. Nem elítéli, hanem most is, mint a profitot, helyre teszi, megmondja, milyennek kellene lennie, hogy jól működjön. Így ír róla a *Caritas in veritate* 53–67. pontjaiban:

„A globalizáció sem nem jó, sem nem rossz eleve. Azzá lesz, amivé az emberek teszik” (42. pont).

„Ki kell küszöbölni a globalizáció – olykor igen súlyos – működési hibáit.” „Alapvető változásokra szorul” (42. pont).

„(...) a kapcsolat, közösség, és megosztás fényében megélni és irányítani az emberiség globalizációját” (42. pont).

<sup>2</sup> Forrás: Stefano Zamagni előadása az *Observatoire de la Finance* konferencián Genfben, 2008. október 5–7-én. Vö. BARITZ 2016.

Osztja Szent II. János Pál nézetét: ha a globalizáció a „Népek családja” lesz, *lehetőséggé* válik a világ életében.

A „valódi politikai világtekintély”, amely kifejezés a *Caritas in veritate*-beli (53–67. pontok) előfordulásán kívül olvasható még a *Gaudium et spes, Sollicitudo rei socialis* enciklikákban, valamint az Egyház társadalmi tanítása kompendiumának 441. pontjában is, sok félreértést indukált a laikus világban. Valamiféle diktatúra megvalósítását magyarázták bele, holott – ahogy az eddigiekből is kiderült – XVI. Benedek pápa a szubszidiaritás elvének talaján áll minden időben és minden szinten. Ez a „valódi világpolitikai tekintély” arra hivatott, hogy koordinálja, elősegítse, szolgálja a globalizáció folyamatát, a jó irányba terelje, hogy létrehozza a „Népek családjának” állapotát a szubszidiaritás elve alapján. Az ENSZ vállalhatná ezt a szerepet az emberközpontú működés talaján. XVI. Benedek pápa a valódi világpolitikai tekintély szükségességét a leszerelés, a béke támogatásával, a környezetvédelemmel és a migráció megoldásával magyarázza.

A pápai globalizáció működési elve a következőket tűzi ki maga elé: az emberi fejlődés megvalósítása a szolidaritás, a szubszidiaritás mentén a „szeretet az igazságban” elv alapján, vagyis jöjjön létre egy mindenki által elfogadott *globális közjó*.

„Képes legyen megvalósítani az erkölcsi rendnek megfelelő társadalmi rendet, amelyeket már az Egyesült Nemzetek Alapokmánya is kifejtett” (CV 67. pont).

A *Caritas in veritate* további, 68–77. pontjai a *technológiai, technikai fejlődésről*, annak visszasságairól és lehetséges emberközpontú megoldásairól szólnak a „Tágabb értelem” elv jegyében. „Prométheuszi elbizakodottságnak” nevezi az ember mai hozzáállását a technológiához, aki önközpontú, gőgös, elbizakodott attitűddel nem szolgál, hanem uralni akarja a technológiai vívmányokkal a világot.

„Az ész hit nélkül a mindenhatóságába vetett hit illúziójában bukdácsol” (68. pont).

Az önközpontú technológiahasználat irracionálissá válik, tagadja az értelmet és az értéket. A technológia, ha helyesen alkalmazzuk, a morális felelősség gyümölcse. A közjó követelményei között van a helye, az emberiség valódi szolgálatára, sőt, a technológia a szeretet (jóakarát) gyümölcse kell hogy legyen. Írja a pápa a *Caritas in veritate* 68–77. pontjaiban.

A *Caritas in veritate* után a Szentatya gazdasági tanítása az elemzésről a jövő felé fordul, a béke világnapjára írt 2012. december 1-jei üzenete ezt támasztja alá.

„A fejlődés új modelljére van szükség, a gazdaságra is másként kell tekintenünk.”

„A fenntartható fejlődés és a közjó megfelelő értékrendet kívánnak meg.”

„Végső igazodási pont: Isten.”

„Helyes magatartás, amely elismeri a szellemi dimenzió elsőbbségét.”

„A 2008-as válságot túllépi a kreativitás, új gazdasági modell elképzelése.”

„A régi modell: profitmaximalizálás, fogyasztás maximalizálása, önző, individualista látásmód, verseny-kíválmaknak megfelelés.”

Ezeket a gondolatokat olvashatjuk az üzenetben, amelynek lényege, hogy egy új gazdasági modell elképzelését sürgeti, amely túllép a 2008-as válságot okozó neoklasszikus gazdasági modellen. Ennek az új gazdasági modellnek a megalkotásán fáradozik egész gazdasági tanításával, pápasága óta.

„*Boldogok a békeszerzők*” a mottója a most vizsgált üzenetnek, amelyben körvonalazza is az új gazdasági modell mibenlétét:

„Új modell: magam odaadása, önzetlenség, testvériség, ajándékozás logikája, bizalom, kölcsönösség, közjó mint gazdasági cél, egyéni érdekeken túlmutató munka a jövőndő nemzedékekért, másokért = *békeszerző ember*. Az állam, társadalom fejlődéséért *demokratikus jogállam* szükséges, szolidáris színterek. Monetáris, kereskedelmi piacok *etikos* felépítése, ellenőrzöten. *Fenntartható gazdaság* szükséges.”

Végül összegezzük XVI. Benedek pápa gazdasági tanítását egy kortárs kiadvány szavaival, amely kifejezi az ő tanításának lényegét. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem könyve, *A piac és az állam az ember szolgálatában* (szerk. Katona Klára, Budapest: Pázmány Press, 2018) leszögezi, hogy *a gazdasági cél: a közjó, de Benedek pápa ennél is tovább megy: végső gazdasági cél: a teljes ember fejlődése*.

„Az ember az egész gazdasági és társadalmi élet forrása, központja és végső célja” (CV 25. pont).

Amint látjuk, Benedek pápa egész gazdasági tanítása az emberről szól, aki – az emberközpontú gazdaság tanítása szerint – alapja, alanya és célja a gazdasági életnek.

Amint ő így fejezi be a gazdasági tanításának gerincét alkotó *Caritas in veritate* enciklikáját, mi is így emlékezzünk rá, ahogy buzdít minket:

„Nálam nélkül semmit sem tehettek” (Jn 15,5).

„Szűz Mária (...) oltalmazzon minket, és őrizze meg számunkra azt az erőt, reményt és szeretetet, amelyre szükségünk van, hogy továbbra is annak a nagyszabású kötelezettségünknek szenteljük magunkat, amely a teljes ember és minden ember fejlődésének megvalósítása” (CV 79. pont).

## Irodalomjegyzék

- ALFORD OP, Helen J. – NAUGHTON, Michael J. (2005): *Menedzsment, ha számít a hit. Keresztény társadalmi elvek a modern korban*. Budapest: Kairosz.
- Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa (2007): *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest: Szent István Társulat.
- BARITZ Sarolta Laura OP (2016): *Háromdimenziós gazdaság. Lehet gazdálkodni erényetikaik paradigmájában*. Budapest: Kairosz.
- XVI. Benedek (2006): *Deus caritas est (Az Isten szeretet)*. Budapest: Szent István Társulat.
- XVI. Benedek (2008): *Spe salvi (A keresztény reményről)*. Budapest: Szent István Társulat.
- XVI. Benedek (2009): *Caritas in veritate (Szeretet az igazságban)*. Budapest: Szent István Társulat.
- XVI. Benedek (2008): *Üzenet a béke 41. világnapjára, 2008. január 1.* Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=192>
- XVI. Benedek (2010): *Üzenet a béke 43. világnapjára, 2010. január 1.* Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=243>
- XVI. Benedek (2012): *Üzenet a béke 46. világnapjára, 2012. december 31.* Online: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/uzenet-a-beke-46-vilagnapjara>
- XVI. Benedek pápa írásai. Online: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=407>
- BRUNI, Luigino – ZAMAGNI, Stefano (2013): *Civil gazdaság. Hatékonyság, méltányosság, köz-jólét*. Budapest: L'Harmattan.
- BRUNI, Luigino – PORTA, Pier Luigi szerk. (2007): *Handbook on the Economics of Happiness*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar.
- GENOVESI, Antonio (2016): *Értekezések a kereskedelemről, avagy a polgári gazdaságról*. Budapest: Kairosz.
- II. János Pál pápa (1987): *Sollicitudo rei socialis*. In TOMKA Miklós – GOJÁK János szerk. (2005): *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Budapest: Szent István Társulat, 487–530.

- II. János Pál pápa (1991): Centesimus annus. In TOMKA Miklós – GOJÁK János szerk. (2005): *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. Budapest: Szent István Társulat, 531–585.
- Vatikáni Zsinat: Gaudium et spes. Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról. In CSERHÁTI József – FÁBIÁN Árpád szerk. (1975): *A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okai*. Budapest: Szent István Társulat, 415–510.